

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05
в Національній академії внутрішніх справ
ДП 680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Відгук

офіційного опонента на дисертацію **Станковича Михайла Івановича** «Межі доказування у кримінальному провадженні», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Автор справедливо зазначає, що доказування завжди залишалося найбільш важливим елементом кримінальної процесуальної діяльності на всіх етапах розвитку теорії, науки кримінального процесу та кримінального процесуального законодавства. При цьому дисертант зазначає, що розвиток процесуальної форми, зміна кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, змінюють й засоби та способи доказування, трансформують його мету і безпосередні завдання на тій чи іншій стадії кримінального провадження. У зв'язку із цим будь-яке теоретичне дослідження питань кримінального процесуального доказування має неабияку наукову цінність, а також практичне значення у контексті удосконалення чинного законодавства та практики діяльності суб'єктів доказування.

Зокрема, здобувач обґрунтовує необхідність і актуальність наукового дослідження меж доказування обумовлюється низкою факторів. По-перше, поняття меж доказування до цього часу не має постійного та загальновизнаного змісту у теорії кримінального процесу і, зазвичай, пов'язується із категоріями предмета та мети кримінального процесуального доказування. Концептуальна зміна останньої, у свою чергу, обумовлює необхідність перегляду і поняття та змісту меж доказування. По-друге, розвиток наукової думки у напрямі диференціювання предмета доказування за видами кримінальних правопорушень, процесуальних рішень та формами здійснення кримінального провадження актуалізує наукові пошуки щодо меж доказування визначених елементів кожного із таких предметів. По-третє, правильне встановлення меж доказування забезпечує такий обсяг збирання, перевірки та оцінки доказів, який є необхідним і достатнім для ухвалення законних, обґрунтованих і вмотивованих процесуальних рішень на кожній зі стадій процесу, насамперед на стадіях досудового розслідування, підготовчого провадження та судового розгляду, що безперечно сприятиме зниженню кількості тих процесуальних рішень, які щороку скасовуються як незаконні та необґрунтовані.

ВДСД НАВС	
Вх. №	4989
06	12 20 19
кількість аркушів:	
осн. док.	2
додаток	-

Це при тому, що проблемні питання меж доказування в кримінальному судочинстві розглядалися багатьма науковцями-процесуалістами: зокрема, такими авторами, як Ю.П. Аленін, В.В. Вапнярчук, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, О.В. Капліна, О.П. Кучинська, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, М.А. Погорецький, С.М. Стахівський, Л.Д. Удалова, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, М.С. Шумило та ін. Безпосередньо межах доказування у кримінальному процесі були присвячені монографічні роботи Г.М. Мінковського, І.Б. Михайловської, М.З. Курдалзе, В.С. Гиатенко та ін. Разом із тим, безсумнівна теоретична й практична значущість досліджень вказаних та інших науковців, не позбавляє актуальності та практичної затребуваності наукового аналізу меж доказування у кримінальному провадженні на сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Все це свідчить про актуальність теми обраного дослідження та її практичне значення; необхідність проведення комплексного дослідження меж доказування у кримінальному провадженні.

Тому основною метою, яку поставив перед собою здобувач, є розробка та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із встановленням меж доказування у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування та під час судового провадження у першій інстанції, а також формулювання пропозицій по вдосконаленню кримінального процесуального законодавства та рекомендацій з підвищення ефективності практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *задач*: виявити історичні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу про межі доказування у кримінальному провадженні; сформулювати поняття меж доказування у кримінальному провадженні; з'ясувати співвідношення меж доказування із предметом і метою кримінального процесуального доказування; розкрити межі доказування під час початку досудового розслідування; розкрити межі доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; розкрити межі доказування на етапі закінчення досудового розслідування; розкрити межі доказування на стадії підготовчого провадження; розкрити межі доказування на стадії судового розгляду; розробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення законодавства та практики його застосування у контексті розглядуваних у роботі питань.

Об'єктом представленого дослідження виступають правовідносини, що виникають, розвиваються і припиняються з приводу встановлення меж доказування у кримінальному провадженні; а *предметом* дослідження – межі доказування у кримінальному провадженні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом є в своїй більшості

обґрунтованими і переконливими. При їх обґрунтуванні використане широке коло вітчизняних, зарубіжних наукових джерел та нормативних актів, перелік яких складає 285 найменувань. Теоретичною базою дисертаційного дослідження є положення загальної теорії права, кримінального процесуального права, теорії доказів, криміналістики та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної правової статистики за період 2017–2018 років; результати вивчення 260 судових рішень, ухвалених у кримінальних провадженнях та розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень протягом 2015–2019 років; результати анкетування 128 слідчих Національної поліції України, 74 прокурорів, 48 адвокатів та 43 суддів (із них: 25 судів першої та 18 суддів апеляційної інстанції). Також використано власний досвід практичної роботи дисертанта, зокрема у сфері адвокатської практики.

Методологічним підґрунтям представленого наукового дослідження є сукупність філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, зокрема: діалектичний метод пізнання; історико-правовий; системний; формально-юридичний; анкетування; статистичний; моделювання та ін.

Використані методи, прийоми, теоретична та в цілому застосована методологія, дали можливість автору висвітлити тему в достатньому обсязі, вийти на нові рубежі дослідження проблем, сформулювати авторські висновки, положення, пропозиції та винести їх на публічний захист перед Спеціалізованою вченою радою.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є монографічним дослідженням теоретичних і практичних аспектів цілісної концепції меж доказування у кримінальному провадженні та особливостей їх встановлення на стадії досудового розслідування та у судовому провадженні в суді першої інстанції з урахуванням тенденцій розвитку кримінального процесуального законодавства, що дозволило обґрунтувати низку нових положень і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

У роботі, зокрема, сформульовано низку положень і висновків, які є новими в концептуальному плані та мають наукову новизну, зокрема:

вперше: (1) обґрунтовано, що встановлення меж доказування у методологічному та практичному аспектах відбувається уніфіковано на всіх стадіях кримінального провадження. Достатність же доказів, як критерій (стандарт) доказування та повноти меж доказування, залежить від стадії кримінального провадження, а також характеру процесуального рішення, що ухвалюється; (2) доведено з урахуванням об'єктивно-суб'єктивної сутності меж доказування, що вони відображають кількісні та якісні межі пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні, які кількісно обумовлюються сукупністю зібраних, перевірених та оцінених доказів з точки зору їх достатності та взаємозв'язку, а якісно характеризуються як достовірним, так і ймовірним знанням, на якому ґрунтується внутрішнє переконання суб'єкта доказування; (3) визначено, що вимоги «вагомості доказів» та «обґрунтованої

підозри» повинні стосуватись лише тих заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, а також випадків, коли застосування певного заходу забезпечення кримінального провадження допускається лише у кримінальному провадженні про кримінальне правопорушення певного ступеню тяжкості;

удосконалено: поняття меж доказування у кримінальному провадженні, які у загальному виді визначені як такий обсяг доказової діяльності (збирання, перевірки та оцінки доказів), що забезпечує достатність доказів для встановлення елементів предмета доказування, фактичних підстав і умов ухвалення процесуальних рішень; співвідношення меж і предмета доказування у кримінальному провадженні, що засвідчило: самостійний правовий характер і процесуальне значення меж доказування; розгляд і дослідження предмета доказування у широкому (як предмета пізнання) та вузькому (як власне предмета доказування) значенні; включення до предмета доказування у вузькому значенні лише тих обставин, які набувають статус фактичних підстав і умов ухвалення процесуальних рішень, мають кримінально-правове та кримінально-процесуальне значення (з урахуванням загальновідомих фактів, презумпцій та преюдицій); значення меж доказування як підстави для виділення загального, особливого та конкретного (локального) предметів доказування; підстави для початку досудового розслідування, якими визнані фактичні дані, достатні для висновку про наявність у події, про яку заявлено, загальних ознак злочину (кримінального правопорушення) – суспільної небезпечності та протиправності. Остання, у свою чергу, встановлюється відповідно до ознак конкретного складу злочину (кримінального правопорушення), встановленого нормами КК України; зміст локального предмета доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, який включає у себе такі обставини (елементи) як: обґрунтованість підозри щодо вчинення кримінального правопорушення (у разі необхідності); такий ступінь тяжкості кримінального правопорушення, з яким пов'язується можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження; виправданість ступеня втручання у права і свободи особи потребами досудового розслідування; наявні об'єктивні можливості виконання завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням; пропозиції щодо необхідності внесення змін до кримінальних процесуальних норм;

дістало подальший розвиток: межі доказування під час початку досудового розслідування, які обумовлюються обґрунтованістю рішення про внесення відомостей до ЄРДР, що ухвалюється за наявності достатніх фактичних даних, на підставі яких встановлюються об'єктивні ознаки кримінального правопорушення, тобто ті ознаки, що стосуються об'єкта і об'єктивної сторони його складу, що й буде підставою для здійснення попередньої правової кваліфікації діяння за статтею Особливої частини КК України; обґрунтування виділення загального, особливого та конкретного (локального) предметів доказування; формулювання локального предмета

доказування із використанням оціночних понять, що стосуються необхідності забезпечення кримінального провадження з метою запобігання встановленим ризикам, встановлюють наявність або відсутність підстав та умов ухвалення рішення про застосування конкретного виду заходів такого забезпечення; напрями розвитку наукових досліджень меж доказування у кримінальному провадженні, що наразі пропонується здійснювати: (1) відносно структури загального, спеціального та локального предметів доказування та змісту обставин, що їх складають, зокрема у конкретному кримінальному провадженні; (2) відносно конкретного процесуального рішення, що характеризується спеціальною метою, визначеними законом підставами, умовами та процесуальною формою його прийняття, а також правовими засобами, що забезпечують його законність та обґрунтованість; положення щодо специфіки меж доказування на стадії підготовчого провадження, яка обумовлюється: матеріалами, що надійшли до суду від прокурора і предметом розгляду, що сформульований ним у підсумковому за наслідками досудового розслідування, процесуальному рішенні (обвинувальному акті, клопотанні про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотанні про звільнення від кримінальної відповідальності), і встановлюється відповідно до обставин локального предмета доказування (що включає в себе як обставини загального предмета доказування, так і обставини, що мають виключно процесуальний характер) у рішеннях, що ухвалюються за результатами підготовчого судового засідання; положення щодо специфіки меж доказування на стадії судового розгляду, яка, обумовлюється тим, що: межі доказування на цій стадії визначаються відповідно до меж і процесуальної форми судового розгляду; встановлення меж доказування на стадії судового розгляду обумовлене тими повноваженнями та засобами доказування, якими наділені сторони та суд з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження та ін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції можуть бути впроваджені та використовуються у: *науково-дослідній діяльності* – при подальшому дослідженні меж доказування у кримінальному провадженні (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 11.09.2019); *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до норм чинного КПК України, розробленні та удосконаленні норм інших актів законодавства; *правозастосовній діяльності* органів досудового розслідування, адвокатури, прокуратури та суду, а також під час підготовки методичних рекомендацій з питань встановлення меж доказування на стадії досудового розслідування та під час судового провадження у суді першої інстанції (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 21.10.2019, Фастівського міськрайонного суду Київської області від 19.09.2019) та в *освітньому процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників з відповідних навчальних дисциплін, при підготовці лекцій і

проведенні занять за відповідними темами (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 11.09.2019; Міжрегіональної академії управління персоналом від 24.09.2019).

Основні положення, ідеї, висновки, пропозиції пройшли апробацію і впроваджуються в практику. Зокрема, в період 2017-2019рр вони отримали позитивну оцінку на 6-и науково-практичних конференціях та відображені в 11 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України, одна – у міжнародному науковому виданні; шести тезах доповідей і виступів у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що поєднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (285 найменувань на 29 стор.), та додатків на 15 стор. Загальний обсяг дисертації становить 246 стор., з яких основний текст – 189 стор.

Дисертація написана українською мовою і відповідає вимогам української стилістики, лексики та граматики. Фактичні дані, теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, подані у дисертації, є доступними для сприйняття. У дисертації витримано науковий стиль викладу матеріалу.

Ми зупинилися, на наш погляд, лише на основних позитивних моментах дисертації і вважаємо, що ці результати дослідження вказують на те, що дисертант вирішив складні проблеми, які поставив перед собою, коли обрав зазначену тему для дисертаційного дослідження.

Разом з тим робота викликає певні зауваження та побажання, що можуть бути підставою для дискусії під час захисту дисертації і враховані автором при подальшій роботі в обраному напрямку своїх досліджень.

1. Дисертант зазначає, що процесуальне рішення (слідчого, прокурора) про закінчення досудового розслідування потрібно оформлювати окремою постановою, в якій обґрунтовувати й мотивувати висновок щодо визнання меж доказування та зібраної сукупності доказів достатніми для ухвалення одного із передбачених законом підсумкових для цієї стадії процесуальних рішень (стор.131, 152, 197 дисерт.).

Погоджуючись в цілому з цією пропозицією, між тим вважаю, що додаткового обґрунтування така позиція здобувача потребує щодо закінчення досудового розслідування зверненням прокурора до суду з обвинувальним актом.

2. Автор, справедливо зазначаючи про відсутність в КПК України положень щодо приводів й підстав до початку досудового розслідування, при цьому підкреслює, що такі приводи й підстави існують в об'єктивній реальності (стор.77, 149, 195-196 дисерт.). За таких обставин виникає питання: а чи не потрібно внести відповідні зміни до КПК України щодо визначення зазначених приводів й підстав (стор.97-98) і якщо так, то чи не призведе це до необхідності проведення дослідчої перевірки, аналогічно передбаченої у КПК України 1960р.?

3. Строк досудового розслідування, як відомо (ст.294 КПК) може бути продовжений слідчим суддею за клопотанням прокурора, слідчого. При цьому останні в клопотанні доводять наявність підстав для продовження строку, в т.ч. з посиланнями на докази, якими обґрунтовується підозра, наданням переліку процесуальних дій, які потрібно провести для закінчення розслідування та ін. (ст.295). Чи не є це спробою з боку законодавця наділення слідчого судді повноваженнями, які не зовсім відповідають суті судового контролю і чи не потрібно залишити повноваження з продовження строку досудового слідства в органах прокуратури?

4. Також, на думку опонента, потрібно було б у відповідному розділі дисертації розглянути окремі питання меж доказування у заочному кримінальному провадженні (при цьому рецензент розуміє, що за існуючими обсягами дисертації, це не дає можливості повного розгляду цього питання).

Але в цілому можна зробити висновок, що повнота викладеного матеріалу і обґрунтованість висновків, зроблених дисертантом дають підстави визнати, що дисертація Станковича М.І. є самостійним, завершеним науковим твором монографічного характеру, а отримані під час проведеного дослідження нові важливі і обґрунтовані результати з актуальних проблем, у своїй сукупності, в межах проведеного дослідження, пропонують варіанти вирішення складної наукової проблеми, яка існує.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Опубліковані дисертантом наукові праці в цілому відображають актуальність обраної теми, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих в дисертації, а також їх новизну і достовірність.

Викладене дає підстави для висновку, що кандидатська дисертація Станковича М.І. «Межі доказування у кримінальному провадженні» містить раніше не захищені наукові положення й за своїми показниками: актуальністю, обсягом, рівнем теоретичного та практичного опрацювання, значимістю отриманих нових результатів в сукупності має важливе значення для розвитку юридичної науки та відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Станкович Михайло Іванович, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу і криміналістики
Академії адвокатури України

В.І. Бояров
В.І. Бояров

«18» грудня 2019

Підпис Боярова В.І. засвідчується

В.І. Бояров
Академія адвокатури України
№ 22023624